

British Embassy
Hanoi

SỔ TAY PHÓNG VIÊN ĐIỀU TRA

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA - THÔNG TIN

● Cuốn Sổ tay là một kết quả của dự án “*Nghiên cứu - truyền thông về các hành vi cản trở tác nghiệp báo chí*” hợp tác bởi Trung tâm Nghiên cứu Truyền thông Phát triển (RED) và Đại sứ quán Anh tại Hà Nội.

● Bộ tranh minh họa “**Phòng viên Đảm bị cản trở tác nghiệp**” do họa sỹ Thành Phong thực hiện theo ý tưởng của RED.

SỔ TAY
PHÓNG VIÊN ĐIỀU TRA

(Sách tham khảo)

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA - THÔNG TIN

MỤC LỤC

Mục lục.....	5
Mười tình huống cản trở và lối thoát cho bạn.....	8
1. “Câu giờ”.....	8
2. “Đây là cơ quan của chúng tôi nhá”.....	11
3. “Nhà báo đến đây làm gì, định moi tiền hả?”.....	14
4. “Thằng nhà báo kia, đưa máy ảnh đây!”.....	16
5. Cẩn thận, cái bẫy đang giăng ra.....	18
6. Khi nhân vật... tung chường.....	20
7. “Xóa băng ghi âm ngay!”.....	22
8. Với các đề tài “nhạy cảm”.....	24
9. Cấp trên... thổi còi.....	26
10. “Mày thích chết hả, thằng nhà báo kia”.....	28
Bài học điển hình dành cho Phóng viên điều tra	30
10 nguyên tắc khi nhập vai điều tra.....	32
5 lưu ý khi xử lý thông tin thu thập từ việc nhập vai.....	34
Thế nào là phóng viên điều tra có trách nhiệm?.....	35
Cẩm nang kỹ thuật.....	38
5 vấn đề pháp lý cần phòng ngừa.....	45
Các điều luật quan trọng cần nhớ.....	51
Luật báo chí.....	51
Bộ luật hình sự 1999.....	53
Bộ luật dân sự.....	56
Quyền nhân thân.....	56
Quyền sở hữu trí tuệ và chuyên gia công nghệ.....	58
Nghị định 02/2011/NĐ-CP.....	70
Nghị định số 51/2002/NĐ-CP.....	74
Quy chế xác định nguồn tin trên báo chí.....	75
Danh bạ điện thoại công an, thanh tra hội nghề nghiệp 63 tỉnh thành.....	78

Lời giới thiệu

Gửi các phóng viên trẻ!

Trên tay các bạn là cuốn “Sổ tay phóng viên điều tra” dành cho các phóng viên trẻ, những con người dũng cảm, đầy nhiệt huyết đang từng ngày, từng giờ dần thân phục vụ độc giả.

Trên hành trình nhọc nhằn ấy có mồ hôi, nước mắt và cả máu của nhiều phóng viên, nhà báo dũng cảm.

Trong khuôn khổ dự án “Nghiên cứu – truyền thông các hành vi cản trở tác nghiệp báo chí” do RED Communication thực hiện với sự tài trợ của Bộ Ngoại giao Anh thông qua Đại sứ quán Anh ở Hà Nội, nhóm chuyên gia của dự án ấp ủ việc soạn thảo một cuốn sổ tay mang tính cẩm nang dành riêng cho các nhà báo điều tra, nhất là những phóng viên trẻ. Và cuốn sách các bạn cầm trên tay chính là kết quả sau chín tháng miệt mài...

Nghề báo là cuộc đời, sinh động và đa chiều, nên không ai có thể dạy ai về nghề. Song những bài học cũ, những kinh nghiệm đôn đầu kèm những điều đúc rút từ thực tế, từ kết quả nghiên cứu, khảo sát của dự án, thiết nghĩ cũng cần được chia sẻ với hy vọng rằng khi một phóng viên nào đó nếu rơi vào tình cảnh tương tự có thể sẽ biết cách xử lý.

Nội dung cuốn sổ tay được chia thành các phần riêng biệt giúp bạn đọc tra cứu như sau:

- 10 tình huống tiêu biểu nhất và gợi ý hướng xử lý
- Bài học điển hình dành cho Phóng viên điều tra.
- Cẩm nang kỹ thuật về ghi âm và chụp hình
- 5 rủi ro về pháp lý cần tránh
- Các điều luật quan trọng cần nhớ
- Danh bạ điện thoại công an, thanh tra và hội nghề nghiệp

63 tỉnh thành.

Nhân dịp này, xin trân trọng cảm ơn 384 đồng nghiệp trên toàn quốc, cảm ơn gần 300 học viên dự 5 khoá đào tạo “Phóng viên điều tra” ở Hà Nội, Vinh, Đà Nẵng, Buôn Ma Thuột và TP HCM đã chia sẻ kinh nghiệm, bày tỏ ý kiến với các chuyên gia của dự án, cảm ơn nhà tài trợ UK, cảm ơn RED Communication đã đứng ra lãnh trách nhiệm nặng nề này cho báo giới.

Lần đầu biên soạn cuốn sổ tay còn có nhiều hạn chế, mong được quý đồng nghiệp góp ý.

Xin trân trọng giới thiệu cùng độc giả.

NHÓM THỰC HIỆN DỰ ÁN

MƯỜI TÌNH HUỐNG CẢN TRỞ VÀ LỐI THOÁT CHO BẠN

1. “Câu giờ”

Khi đi tìm hiểu đơn khiếu nại của một bạn đọc ở xã T., huyện B., tỉnh Bình Dương, phóng viên Minh Hiếu (báo Pháp Luật TPHCM) đến UBND xã T. thì được nhân viên ủy ban tiếp, sau đó nhân viên này vào trình bày sự việc với chủ tịch xã. Một lúc sau, anh ta quay ra bảo: *“Chút nữa chủ tịch bận đi đám tang, nên chủ tịch hẹn anh vào đầu giờ chiều”*.

Đầu giờ chiều, Minh Hiếu quay lại thì câu trả lời là: *“Chủ tịch xã đã đi họp ở trên huyện, hẹn phóng viên bữa khác quay lại”*. Minh Hiếu bèn gọi điện thoại trực tiếp cho chủ tịch xã thì ông này nói đang bận họp, bảo phóng viên chờ khoảng nửa tiếng nữa, phó chủ tịch xã sẽ ra tiếp.

Ngồi chờ mãi mòn gân hai tiếng đồng hồ trong không khí oi

bức, Minh Hiếu lại phải nhắc, giục. Một nhân viên nam bèn lấy máy điện thoại ra gọi cho phó chủ tịch xã thì nhận được câu trả lời rằng vị phó chủ tịch này “bận đi công chuyện đột xuất”, lại hẹn phóng viên bữa khác quay lại.

Mấy hôm sau, Minh Hiếu liên hệ lại thì chủ tịch xã T. yêu cầu phải có giấy giới thiệu của huyện mới tiếp. Lòng vòng thêm một thời gian nữa, phóng viên mới nhận được lời giải thích cho chuyện khiếu nại của bạn đọc!

Lời bàn:**KIÊN NHẪN,
KIỂM CHẾ**

Bạn biết không, đây thực chất là hình thức “cản trở mềm”, và là loại hành vi VI PHẠM LUẬT BÁO CHÍ khá phổ biến (luật nào, mời bạn xem phần “Các điều luật quan trọng cần nhớ”).

Kiểu ngăn chặn này đòi hỏi bạn phải rất kiên nhẫn, kiểm chế khi đương đầu. Trong một số trường hợp, bạn có thể báo cáo ngay việc né tránh cung cấp thông tin với cấp trên của đương sự. Và đừng quên một cơ quan quan trọng mà bạn có thể khiếu nại đến, đó là Thanh tra Sở Thông tin Truyền thông (TTTT) địa phương.

Khi có ý định khiếu nại lên Thanh tra Sở TTTT, bạn chú ý là thu thập chứng cứ về việc né tránh đó, như ghi âm, lấy bút tích, ý kiến nhân chứng để thông báo cho họ (ở đây là Thanh tra Sở TTTT tỉnh Bình Dương) về sự việc, kèm đơn trình bày để họ xử lý vi phạm hành chính theo thẩm quyền.

Và nếu thấy vụ việc nghiêm trọng và/hoặc đương sự bất hợp tác đến mức không cần thiết phải gìn giữ quan hệ, bạn hãy sử dụng cách thức này: đăng tin trên mặt báo.

2. “Đây là cơ quan của chúng tôi nhá”

Trong vòng 2 năm, tổ hợp thương mại Keangnam Hanoi Landmark Tower (đường Phạm Hùng, huyện Từ Liêm, Hà Nội) cháy đến 3 lần. Cư dân sống trong tòa nhà cao nhất và mệnh danh xịn nhất Việt Nam thời điểm hiện tại đang “sống trong sợ hãi” và bất loạn vì đủ mọi chuyện. Trong đó, sợ nhất là bị... chết cháy.

Mới nhất là vụ hỏa hoạn xảy ra vào 14h hôm 27-8-2011 tại tòa nhà để xe 7 tầng. Đó đã là lần thứ 3 tòa nhà Keangnam xảy ra hỏa hoạn. Hai lần trước diễn ra vào các ngày 24-3-2010 và 6-11-2010.

Ngày 24-3-2010, khi xảy ra cháy tại tầng 25 của tòa nhà Keangnam B, bảo vệ tòa nhà khóa chặt cánh cổng sắt không cho lực lượng Cảnh sát PCCC vào (không rõ vì lý do gì). Còn vào ngày 6-11-2010 khi vụ cháy xảy ra tại tòa tháp cao 72 tầng, hai xe chữa cháy của Cảnh sát PCCC, Công an TP Hà Nội được điều tới hiện trường và đám cháy được dập tắt sau đó.

Trong tất cả các lần hỏa hoạn đó, phóng viên các cơ quan truyền thông báo chí đều bị lực lượng bảo vệ của tòa nhà Keangnam cản trở, không cho tiếp cận hiện trường để tìm hiểu nguyên nhân và đưa tin, viện lễ khu nhà thuộc diện quản lý của họ. Đến nay vẫn chưa có bất kỳ cơ quan chức năng nào công bố chính thức nguyên nhân gây ra các vụ hỏa hoạn tại Keangnam.

Lời bàn:

HUY ĐỘNG SỰ GIÚP ĐỠ CỦA “QUẦN CHÚNG NHÂN DÂN”

Luật Báo chí hiện hành cho phép phóng viên tác nghiệp trên toàn lãnh thổ Việt Nam. Thực tế hiện nay trong phạm vi, địa bàn quản lý của cá nhân, tổ chức lại hay có quy định về việc ra vào, thủ tục giấy tờ nên phóng viên khó tác nghiệp. Trong khi đó, các vụ cháy như trên lại là đề tài rất được người dân quan tâm nên nhà báo bắt buộc phải đưa tin, và với tư cách phóng viên, nhà báo, bạn không thể đầu hàng.

Tốt nhất và trường hợp lý tưởng nhất là bạn mềm mỏng thuyết phục được lực lượng bảo vệ, chọn người nào thân thiện nhất mà “chiêu dụ”.

Nếu không thuyết phục được “các anh đeo kính đen” ấy rằng mình là nhà báo tác nghiệp vì lợi ích công thì bạn hãy nhớ bí quyết: tìm sự giúp đỡ của quần chúng. Bạn thuyết phục quản lý các tòa

nhà lân cận hỗ trợ để chụp ảnh, ghi hình.

Ngoài ra, bạn chớ quên tận dụng tối đa các mối quan hệ có sẵn để gọi điện cho những người mắc kẹt trong tòa nhà, người có liên quan đến sự việc để hỏi, thu thập thông tin.

Về lâu dài, bạn có thể làm hai việc:

- Kiến nghị cơ quan ban hành chính sách có văn bản phân định, giải quyết xung đột, mâu thuẫn giữa quyền tác nghiệp của nhà báo với quyền quản lý của tổ chức, cá nhân khi có vấn đề liên quan đến lợi ích công xảy ra.

- Và đừng quên là vì đã có những lúc bạn “tận dụng các mối quan hệ có sẵn” để tác nghiệp, nên lúc xong công việc, bạn vẫn nên cố gắng giao tiếp cởi mở, gìn giữ những mối quan hệ đó, để tránh bị rơi vào tiếng xấu: “Cánh nhà báo, lúc cần người ta thì xoắn xuýt, khai thác đủ thứ, lúc không cần thì phớt người ta đi như không!”.

3. “Nhà báo đến đây làm gì, định moi tiền hả?”

Sau đây là phân tích của ông Trần Xuân Tiến (Phòng An ninh Nội bộ và Tư tưởng Văn hóa - PA83 - Công an Thành phố Hà Nội) về một số nguyên nhân chủ quan của phóng viên, nhà báo, dẫn đến việc họ bị cản trở tác nghiệp:

“Theo cảm nhận của tôi thì các vụ cản trở báo chí tác nghiệp có xu hướng ngày càng gia tăng cả về số lượng và tính chất. Xét về góc độ phóng viên, hiện giờ nhiều người sử dụng công việc báo chí vào mục đích cá nhân. Có thể họ chỉ là số ít, nhưng cũng ảnh hưởng tới cái chung, tác động xấu tới tâm lý các doanh nghiệp, đơn vị, ở mọi môi trường mà phóng viên đến. Nhiều khi cứ thấy báo chí đến đặt vấn đề làm việc là người ta nghĩ ngay rằng báo chí đến để móc máy cái gì đây. Người ta thường mặc định là cứ công an và báo chí đến là có chuyện”.

Quả thật, khi phóng viên, nhà báo đến gặp cơ sở thì ngoài việc viết, còn có nhiều trường hợp họ đến để mè nheo, bán quảng cáo, đe dọa doanh nghiệp. Nhiều khi, trước khi vào một đơn vị, họ cố ý để cho doanh nghiệp đó thấy là họ đã biết chuyện gì đấy. Trong thực tế hoạt động sản xuất-kinh doanh ở Việt Nam hiện nay thì nhiều khi doanh nghiệp phải vận dụng luật pháp, “lách luật” để không bị sai phạm. Do đó, nếu có hoạt động nào đó chưa đúng chuẩn, liên quan đến thuế má, đất đai chẳng hạn, thì khi phóng viên, nhà báo đến, doanh nghiệp tất nhiên sẽ tìm cách cản trở. Họ không muốn để phóng viên đi sâu vào tìm hiểu hoạt động của mình. Họ sẽ ngăn cản, sẽ dùng lực lượng chức năng của họ, chủ yếu là bảo vệ, ngăn cản phóng viên ngay từ cổng, không cho vào.

Lời bàn:

Hiện tượng nêu trên là có thật, vi phạm Luật Báo chí và đạo đức nghề nghiệp mà nhà báo vừa là thủ phạm vừa là nạn nhân do trước đó vào cuộc không khách quan (chưa bàn đến những trường hợp chủ ý đến vì động cơ... xin tiền). Vì thế khi tiếp cận, bản thân phóng viên cần phải thuyết phục phía bên kia hiểu đúng mục đích mà mình đến liên hệ công tác. Có tác phong chuẩn mực sẽ là một lợi thế cho bạn.

Cũng cần làm rõ chức năng, nhiệm vụ của báo chí là kênh thông tin đa chiều, khách quan giúp dư luận hiểu đúng sự việc. Đừng quên “tiểu xảo”: nhấn mạnh với đương sự rằng thiếu thông tin sẽ càng khiến tình hình xấu thêm nếu họ không hợp tác.

4. “Thằng nhà báo kia, đưa máy ảnh đây!”

Chiều 14-12-2011, hai phóng viên Lê Kiến - Báo Tiền Phong và Anh Dũng - Thông tấn xã Việt Nam (thường trú tại Đắk Lắk) đến trường Mầm non tư thục Hoàng Hoa (số 104/60, Y Nông, phường Tân Tiến, thành phố Buôn Ma Thuột) liên hệ làm việc với cô giáo Nguyễn Thị Oanh, nhằm xác minh nội dung đơn tố giác của chị Bùi Thị Lan Anh (trú tại tổ 4, khối 2, phường Ea Tam, TP. Buôn Ma Thuột), phản ánh việc con trai của chị là cháu Nguyễn Quang Huy (19 tháng tuổi) được gửi tại lớp bị cô giáo đánh đập.

Tại đây, trong khi 2 phóng viên đang tác nghiệp thì có hai người phụ nữ lạ mặt đến dùng lời lẽ côn đồ đe dọa, rồi xông vào giật xé đơn, giật phươg tiện tác nghiệp, đá máy ảnh, ném điện thoại của phóng viên và thách thức. Sau một hồi bỏ đi, hai phụ nữ nói trên quay lại cùng một người đàn ông lạ mặt và tiếp tục lớn tiếng đe dọa, đuổi phóng viên ra ngoài khuôn viên trường. Sự việc sau đó được các phóng viên trình báo lên cơ quan công an thành phố Buôn Ma Thuột. Công an đã xác định được danh tính cả ba đối tượng, và xử phạt kẻ manh động nhất trong số đó theo Nghị định 02/2011/NĐ-CP với mức 5 triệu đồng (theo Khoản 1, Điều 6 áp dụng khung hình phạt từ 5 -10 triệu đồng).

Cô giáo Nguyễn Thị Oanh - người đánh cháu Nguyễn Quang Huy - bị phạt 1,5 triệu đồng.

Lời bàn:

TRÌNH BÁO SỞ TTTT VÀ CÔNG AN

Trước khi đến trường tìm hiểu vụ việc, bạn phải xác minh thông tin từ phía gia đình nạn nhân, như xem vết thương, ghi ý kiến gia đình, ý kiến bác sĩ. Sau đó thì mới đến trường để ghi nhận thông tin phản hồi. Phải cẩn thận như vậy là để tránh việc gây ức chế cho đương sự. Có trường hợp phóng viên còn đưa đơn thư vụ việc phản ánh cho đương sự đọc, như vậy không nên chút nào, vì có

tính chất khiêu khích, gây mạo hiểm cho phóng viên, thậm chí có thể ảnh hưởng cả tới người làm đơn.

Bạn hết sức tránh khiêu khích, nhưng nếu bị giật máy, đập phá máy... bạn cần xác định rõ: Hành động hủy hoại phương tiện tác nghiệp của phóng viên, nhà báo, là vi phạm Luật Báo chí. Bạn có thể báo cho công an để họ can thiệp, "giải cứu" lúc bạn gặp nguy cấp. Sau đó, bạn cũng có thể báo cáo bằng văn bản cho Thanh tra Sở TTTT để xử phạt đối tượng. Cố gắng thu thập giữ gìn các chứng cứ, như ghi âm, ghi hình, lập biên bản sự việc có người chứng kiến.

Và trong quá trình đấu tranh sau đó, bạn (cùng tòa soạn) có thể sử dụng bài viết trên báo chí để giám sát, thúc đẩy xử lý vụ việc.

5. Cẩn thận, cái bẫy đang giăng ra...

Ngày 7-11-2011, phóng viên Hàn Giang của Báo Pháp Luật TPHCM đến Công an Huyện Cai Lậy (Tiền Giang) trình báo về việc anh bị tịch thu phương tiện hành nghề và ép nhận 5 triệu đồng.

Bản tường trình viết: "Ngày 7-11-2011 tôi có đến trường gà của 1 người tên là Nhân ở ấp Mỹ Cần, xã Nhị Mỹ (huyện Cai Lậy) thực hiện loạt bài điều tra. Sau khi dùng ĐTDĐ chụp hình cảnh đá gà, phóng viên chuẩn bị đi ra thì bị một số tay giang hồ của trường gà chặn lại, kiểm tra ví tiền, 2 ĐTDĐ, xóa hết dữ liệu và lấy của

phóng viên 2 thẻ nhớ trong 2 máy điện thoại. Sau đó tên Nhân yêu cầu phóng viên ra quán... Nhân xin phóng viên đừng viết bài, sau đó đưa cho phóng viên 5 triệu đồng...”.

Do “trong vòng nguy hiểm” nên phóng viên buộc phải thỏa thuận và nhận tiền, sau đó đến CA huyện Cai Lậy trình báo vụ việc và nộp lại 5 triệu đồng. Lãnh đạo CA huyện Cai Lậy đã mời người bị cho là đã đưa cho phóng viên Hàn Giang 5 triệu đồng đến làm việc. Đối tượng này đã thừa nhận việc đưa tiền nói trên.

Lời bàn:

GIỮ MÌNH, ĐỪNG NHẬN TIỀN!

Nếu rơi vào tình huống tương tự, bạn cần xác định rõ, giữ được tính mạng, an toàn thân thể, là quan trọng nhất, cho nên đừng làm căng quá kẻo bị đối tượng... xuống tay thì nguy.

Tuy nhiên, bạn cũng phải hết sức tỉnh táo: Rất có thể là bạn đang bị đối tượng gài bẫy, chỉ cần bạn nhận tiền là băng ghi âm giọng nói, hình ảnh của bạn sẽ nằm trong tay họ. Tội “nhận hối lộ”, hoặc “tống tiền” đang lơ lửng trên đầu bạn. Do đó, nếu thực sự bị đe dọa và không thể từ chối việc nhận tiền thì bạn không nên chống cự mà có thể xử sự như phóng viên Hàn Giang, nhưng khi thoát khỏi đó, nhất thiết phải trình báo ngay với tòa soạn và/hoặc công an.

Nếu phải thâm nhập điều tra, bạn nhớ:

1. Chuẩn bị kỹ phương tiện hành nghề trước khi tác nghiệp, tránh tác nghiệp lộ liễu để lộ thân phận.

2. Nên có đồng đội hỗ trợ, tránh trường hợp độc lập tác chiến như phóng viên Hàn Giang (ngoại trừ trường hợp khẩn cấp, không kịp chờ chi viện, nhưng luôn phải báo cáo sớm nhất với toàn soạn ngay khi có thể). Đừng đơn độc.

3. Giữ mình.

6. Khi nhân vật... tung chương

Ngày 10-11-2011, hai phóng viên Phạm Văn Việt và Nguyễn Thị Ái Linh (Đài Truyền hình Việt Nam tại Phú Yên) giả trang thành khách hàng vào cơ sở chế biến vịt đông lạnh nằm trong CTCP Công nghiệp nông thủy sản Phú Yên (thôn Phước Lộc 1, xã Hòa Thành, huyện Đông Hòa, tỉnh Phú Yên) giả vờ mua lòng vịt để bí mật sử dụng điện thoại iPhone ghi lại hình ảnh chế biến vịt trong điều kiện mất vệ sinh.

Phát hiện anh Việt đang tác nghiệp, một người đàn ông xông tới tung mấy quả dấm vào mặt, khiến nạn nhân bị xây xát, sưng nề mặt và choáng váng.

Nhận được tin báo, Công an xã Hòa Thành đã đến hiện trường can thiệp giải quyết vụ việc và tiến hành ghi lời khai các bên đương sự. Theo đó, đối tượng hành hung phóng viên Phạm Văn Việt là Đỗ Nhân Hậu (42 tuổi), trú ở 39 Lê Lợi, thị trấn Quảng Yên, huyện Yên Hưng, tỉnh Quảng Ninh.

Hậu khai nhận mấy ngày trước đó đến cơ sở chế biến vịt ở CTCP Công nghiệp nông thủy sản Phú Yên nhưng không mua được lòng vịt vì bị tranh giành. Nghi ngờ anh Việt là người tranh mua với mình nên Hậu đánh anh mấy tát tai (trong khi nạn nhân khẳng định đã bị dấm mạnh).

Trước khi tiếp cận cơ sở chế biến vịt, hai phóng viên đã xác lập kế hoạch tác nghiệp và đã được VTV tại Phú Yên đồng ý. Sau đó Công an đã xử phạt đối tượng 1 triệu đồng và thả, coi như đây chỉ là một vụ cãi vã dân sự. VTV tại Phú Yên rất bức xúc, đã gửi công văn lên các cấp đề nghị xử lý nghiêm minh. Bởi lẽ có thể coi hành vi của Nhân Hậu là "đánh người thi hành công vụ", chứ đây không phải chuyện hai thường dân đánh nhau.

Lời bàn:**CÔNG KHAI THÂN PHẬN**

Khi đang giả trang để tác nghiệp mà bị bại lộ, nếu không bắt lợi lăm thì bạn nên hô lớn lên mình là nhà báo (tức là công khai thân phận). Nếu bạn nêu rõ: “Tôi là nhà báo đây”, mà vẫn bị đánh, thì mới tạm có thể coi là có cơ sở để sau đó kiến nghị khởi tố thủ phạm đánh bạn với tội danh chống người thi hành công vụ.

Và đừng quên là sau khi sự việc đã xảy ra, bạn có thể tố cáo mọi chuyện với thanh tra Sở TTTT và công an.

7. “Xóa bằng ghi âm ngay!”

Chiều 12-3-2012, phóng viên Ca Linh (báo Người Lao Động tại Cần Thơ) đến Công ty cổ phần thủy sản Bình An (Bianfishco), tại khu công nghiệp Trà Nóc, quận Bình Thủy, dự cuộc họp giữa Ủy ban MTTQ Việt Nam với ông Trần Văn Trí - Tổng giám đốc Bianfishco - và nhiều hộ dân nuôi cá tra để bàn cách giải quyết khoản nợ của công ty này.

Khi vào cổng Bianfishco, Ca Linh được bảo vệ chỉ đến quầy tiếp tân để liên hệ. Tại đây, phóng viên đã xưng danh, địa chỉ công tác cụ thể và được tiếp tân hướng dẫn lên phòng họp. Trong lúc họp, Ca Linh có để máy ghi âm trên bàn và ra ngoài nghe điện thoại, người của Bianfishco phát hiện nên đã xóa file ghi âm này và yêu cầu phóng viên xuất trình giấy giới thiệu, CMND.

Trước tình huống trên, Ca Linh yêu cầu họ lập biên bản làm rõ nội dung tại sao phải xóa file ghi âm nhưng khi phóng viên được dẫn ra cổng bảo vệ để lập biên bản, một bảo vệ tại đây bảo lập biên bản có nội dung “Phóng viên tự ý trà trộn vào Bianfishco để ghi âm”.

Giằng co một hồi, Ca Linh không ký và bị giữ khoảng 1 giờ đồng hồ. Đến khi có sự can thiệp của Trưởng Văn phòng báo Người Lao Động tại Cần Thơ và phóng viên báo bạn với lãnh đạo công ty Bianfishco, bảo vệ mới trả lại máy ghi âm và “thả” phóng viên về.

Lời bàn:

GIỮ MÌNH

Việc xóa file ghi âm, giữ người là vi phạm pháp luật, bạn xác định rõ như vậy, và cố gắng ghi lại bằng chứng để làm cơ sở khiếu kiện sau này.

Tuy nhiên, về kỹ năng khi đặt máy ghi âm, nghe điện thoại, giao tiếp với những người dự họp..., bạn cần nhận thức mình chỉ đóng vai trò chứng kiến, nên cố gắng kiềm chế để ghi nhận diễn biến cuộc

hợp. Đặt mục tiêu thu thập thông tin cuộc họp là quan trọng nhất. Chỉ khi diễn biến tiếp theo vượt ra ngoài tầm kiểm soát, như bị thu máy ghi âm, xóa file dữ liệu, lập biên bản, thì bạn mới sử dụng các biện pháp tự bảo vệ, như báo cho chủ doanh nghiệp, báo lãnh đạo tòa soạn và đồng nghiệp để họ hỗ trợ ứng cứu, làm chứng, ghi nhận sự việc.

Khi bị áp dụng các biện pháp cứng (như giữ người, giữ phương tiện), cách tốt nhất vẫn là chấp hành để bảo đảm an toàn cho bản thân, nhưng đồng thời bạn vẫn phải giải thích với đối tượng về hành vi xâm phạm Luật Báo chí. Tuy nhiên, đa số các vụ việc này đều chỉ là vi phạm hành chính nên phóng viên cần báo cáo sự việc bằng văn bản kèm các chứng cứ.

8. Với các đề tài “nhạy cảm”...

Ngày 27-12-2011, phóng viên Phạm Ngọc Đoàn của báo Đà Nẵng nhận chỉ đạo từ Ban biên tập báo Đà Nẵng tới phường Nại Hiên Đông theo dõi vụ việc người dân cản trở công trình sửa chữa trường mầm non Hòa Mỹ, một địa điểm đang có tranh chấp liên quan đến tôn giáo. Khi phóng viên đang chụp ảnh thì bị ba nhân viên công an đến ngăn cản, áp giải về trụ sở công an phường (dù phóng viên đã trình thẻ nhà báo), và bị “giam lỏng” qua trưa.

Ban biên tập báo Đà Nẵng có đến làm việc nhưng phía công an không giải quyết. 15h10 cùng ngày, chính quyền và công an địa phương mới đến xin lỗi và thả người.

Theo lãnh đạo Báo Đà Nẵng, phóng viên Ngọc Đoan được Ban Biên tập cử đi theo dõi vụ việc với tư cách đảng hoàng, không có lý do gì công an bắt.

Lời bàn:

NÊN TRÁNH

Sai sót lớn nhất trong vụ việc này là phóng viên (và trong chừng mực nào đó là cả ban biên tập) không đánh giá hết tính nhạy cảm trong vụ việc nên không chuẩn bị phương án xử lý, phòng ngừa. Vụ việc trên không chỉ là tranh chấp đơn thuần vì trong số những người dân tham gia cản trở xây dựng có nhiều người theo Công giáo. Phóng viên cần tìm hiểu kỹ để có phương án dự phòng rủi ro, khi sự việc liên quan đến các vấn đề về văn hóa, tôn giáo, tín ngưỡng,... nhất là khi thu thập thông tin bằng hình ảnh.

9. Cấp trên... thổi còi

Sau khi báo Báo Lao Động ngày 29-9-2011 đăng bài “Thanh Chương, Nghệ An: Trảy hội... phá rừng”, UBND huyện Thanh Chương đã triệu tập cuộc họp do Phó chủ tịch Phan Đình Hà chủ trì. Tại đây, ông Hà đã chỉ đạo lãnh đạo Đài Truyền thanh - Truyền hình huyện yêu cầu phóng viên Nguyễn Thanh Hải làm bản kiểm điểm vì đã viết bài và cung cấp tư liệu cho báo chí phản ánh tình trạng phá rừng, gây bất lợi cho huyện. Phó chủ tịch còn bảo, sau khi phóng viên viết bản tự kiểm và tiến hành kiểm điểm

xong, ông sẽ thân chinh sang Đài làm việc (ông Hà phụ trách mảng kinh tế, không phải văn hóa – xã hội và Đài PTTH không thuộc quyền quản lý của huyện).

Lãnh đạo đài và phóng viên Thanh Hải đã kiểm điểm, xác định mình hoạt động đúng quy định của Luật Báo chí.

Lời bàn:

BÌNH TĨNH, CHỈ TUÂN THEO PHÁP LUẬT

Dù sao thì, ở cương vị “người lính”, cho dù hoạt động đúng quy định của Luật báo chí thì bạn vẫn nên chấp hành chỉ đạo của lãnh đạo, trong trường hợp này là viết bản kiểm điểm (bạn cứ bình tĩnh, vì kiểm điểm chưa phải là kỷ luật). Tuy nhiên, bạn nhớ xác định rõ nội dung yêu cầu kiểm điểm để kiểm tra lại bài viết, chứng cứ kèm theo. Nếu có văn bản báo cáo cáo Ban Biên tập báo đã đăng bài viết (ở đây là Báo Lao động) thì càng tốt, vì theo Luật Báo chí, lãnh đạo cơ quan báo chí cũng phải có trách nhiệm trước tính đúng đắn của thông tin do báo mình đăng tải.

Mặt khác, bạn còn có thể sử dụng Chỉ thị số 08 của Thủ tướng Chính phủ (ban hành ngày 8-3-2006) làm “vũ khí” bảo vệ mình. Theo chỉ thị này, địa phương nào để xảy ra chặt phá rừng trái phép, cháy rừng nghiêm trọng, Chủ tịch UBND cùng cấp phải kiểm điểm trước cấp ủy Đảng và bị kỷ luật về trách nhiệm quản lý rừng. Nếu xảy ra ở quy mô lớn, Chủ tịch UBND tỉnh cũng phải kiểm điểm trước tỉnh ủy; đồng thời báo cáo Thủ tướng, đề xuất hình thức kỷ luật về trách nhiệm quản lý nhà nước đối với rừng và đất lâm nghiệp.

10. "Mày thích chết hả, thằng nhà báo kia"

Ngày 30-9-2011, phóng viên Trương Hồng Sơn (báo Đất Việt, thường trú tại Quảng Nam) bị một số điện thoại lạ gọi đến dọa giết. Sự việc xảy ra thường xuyên, đến ngày 4-10, anh Sơn đã phải gửi đơn kêu cứu đến công an tỉnh và Hội Nhà báo. Trước đó, Hồng Sơn đã đăng loạt bài điều tra về sai phạm ở Sở Y tế Quảng Nam, nêu rõ nhiều sai phạm của phó giám đốc Sở.

Ngày 2-10-2011, nhà báo Vũ Tiến Dũng (Đài PTTH Lào Cai)

nhận được hai tin nhắn đến máy di động cá nhân của mình, có nội dung đe dọa: “Thằng Dũng kia, đợt này mày chết rồi con ạ... Tao chỉ khóc thương cho mày khi vợ trẻ, con thơ...”. Sáng 5-10, Tiến Dũng đã gửi đơn tới Công an tỉnh Lào Cai và Hội Nhà báo tỉnh Lào Cai đề nghị được bảo vệ. Trước đó ít ngày, anh có làm loạt phóng sự truyền hình về việc một doanh nghiệp tư nhân cung cấp cơm hộp không bảo đảm an toàn vệ sinh thực phẩm cho học sinh bán trú trường tiểu học Lê Văn Tám ở TP Lào Cai.

Lời bàn:

SỬ DỤNG PHÁP LUẬT

Hy vọng là bạn nhận thấy ngay rằng, đe dọa giết người là hành vi vi phạm pháp luật hình sự, nghĩa là bạn có thể kiến nghị khởi tố.

Trước hết, “tiền trách kỷ hậu trách nhân”, khi bị đe dọa, bạn cần kiểm tra ngay lập tức các chứng cứ nêu trong bài viết. Khi xác định rõ các chi tiết là chính xác thì bạn hết sức bình tĩnh trình báo cơ quan chức năng như Hồng Sơn và Tiến Dũng đã làm, đồng thời báo cáo lãnh đạo báo để thông tin ngay về sự việc trên mặt báo. Cách này có thể khiến đối tượng chùn tay, tuy thế, bên cạnh đó, bạn cũng cần triển khai các biện pháp bảo vệ thân nhân và gia đình, ra đường đội mũ bảo hiểm và đeo khẩu trang chẳng hạn.

BÀI HỌC ĐIỂN HÌNH VỀ ĐIỀU TRA NHẬP VAI

Trước khi khởi tố, bắt giam về hành vi “đưa hối lộ” (ngày 2-1-2012), ngày 28-11-2011, Công an TPHCM có văn bản đề nghị “kiểm điểm và thu hồi thẻ nhà báo của phóng viên Nguyễn Văn Khương” (tức Hoàng Khương), người thực hiện bài “CSGT giải cứu xe đua trái phép” đăng tải trên báo Tuổi trẻ.

Ngay sau đó Ban biên tập báo Tuổi Trẻ đã ra quyết định tạm đình chỉ công tác đối với phóng viên Hoàng Khương và thông tin trên mặt báo về việc này. Cục Báo chí chưa có động thái gì ngoài việc yêu cầu BBT Tuổi Trẻ báo cáo, bởi họ xác định vụ án mới đang điều tra chưa có kết luận cuối cùng.

Trước đó, ngày 18-11 Công an TPHCM khởi tố, bắt tạm giam

thượng úy Huỳnh Minh Đức về tội nhận hối lộ và một cá nhân tên Hòa về tội môi giới hối lộ. Tại quyết định khởi tố bị can Hòa, cơ quan điều tra nhận định: Hòa đã có hành vi móc nối nhận tiền của Tuấn và Nguyễn Văn Khương (nhà báo Hoàng Khương), đưa cho Đức giải quyết trái quy định đối với xe vi phạm giao thông và đưa xe trái phép.

Kết quả trên xuất phát từ các bài viết trên Tuổi Trẻ (thứ Ba 5-7-2011, bài “Đồng tiền xóa sạch hồ sơ” và Chủ Nhật, 10-07-2011, bài “CSGT giải cứu xe đua trái phép”) của Hoàng Khương.

Theo nội dung các bài viết này thì Huỳnh Minh Đức đã nhận hơn 10 triệu đồng để giúp giảm nhẹ lỗi cho người vi phạm Luật Giao thông, giúp lấy xe ra trái quy định. Các lời nói, hành vi liên quan đến việc nhận tiền của Đức đều được Hoàng Khương mô tả trên báo bằng chữ viết và hình ảnh (có hình ông Đức đang nhận tiền từ người môi giới do Hoàng Khương chụp). Kết quả điều tra cũng làm rõ quá trình đưa tiền cho Đức có sự can dự của Khương.

Sau đó Ban giám đốc Công an TP.HCM, Công an Q.Bình Thạnh đã tạm đình chỉ và khởi tố thượng úy Đức về hành vi nhận hối lộ, cuối cùng là Hoàng Khương cũng bị khởi tố về đưa hối lộ.

Lời bàn:

HÃY CẨN THẬN VÀ NẮM CHẮC LUẬT

Việc phóng viên Hoàng Khương bị xử lý do áp dụng cách thức thu thập thông tin như vậy là trường hợp hy hữu. Các cách thức thu thập thông tin của nhà báo hiện luật pháp không nêu cụ thể (điều 7 của luật có nêu một số cách công khai), chỉ nêu các điều cấm (điều 10). Trường hợp Hoàng Khương liên quan đến cách thu thập thông tin mà cánh báo chí thường gọi là điều tra nhập vai. Hiện luật pháp về phòng chống tham nhũng tuy khuyến khích việc tố giác tham nhũng (trên báo chí) nhưng Luật Báo chí chưa quy định cụ thể về quyền miễn trừ trách nhiệm khi báo chí

phục vụ lợi ích công mà vi phạm pháp luật.

Nhà báo Nguyễn Đức Hiền, Tổng thư kí tòa soạn báo Pháp luật TPHCM, đã chia sẻ 10 nguyên tắc khi nhập vai điều tra để phóng sự có được kết quả cao nhất mà vẫn đảm bảo các hành động của phóng viên trong khuôn khổ pháp luật và đảm bảo sự an toàn (pháp lý, tính mạng) đối với phóng viên. Nhà báo Đức Hiền cũng đưa ra các cách xử lý thông tin được thu thập thông qua quá trình điều tra. Mời bạn tham khảo:

10 NGUYÊN TẮC KHI NHẬP VAI ĐIỀU TRA

☛ **1.** Chỉ nhập vai khi đó là cách tốt nhất để thu thập thông tin; để bài viết có tính thuyết phục cao nhất.

Phóng viên không thể chứng kiến tình trạng đại bàng hành hung trại viên mới trong trại xã hội; không thể nêu được tác dụng ngược của những đợt thu gom tệ nạn; không thể ôm máy ảnh hay máy ghi âm đứng trước mặt CSGT để ghi nhận tình trạng mãi lộ; hối lộ; không thể trình thẻ nhà báo cho cán bộ TAND Tối cao để hỏi... giá chung chi chạy giám đốc thẩm. Những trường hợp như vậy cần thiết phải nhập vai.

☛ **2.** Kế hoạch nhập vai phải được sự đồng ý của cấp cao nhất (Tổng biên tập)

☛ **3.** Không tác động vào sự vật, hiện tượng khiến nó thay đổi bản chất; không thúc đẩy sự kiện diễn ra hoặc khiến nó diễn ra sớm hơn bình thường.

Bởi mục đích nhập vai là để tìm hiểu, mô tả, phản ánh đúng sự kiện như nó vốn có mà nếu không nhập vai, nhà báo sẽ không phản ánh được.

☛ **4.** Không gài bẫy, gợi ý hối lộ.

☛ **5.** Không được thực hiện hành vi có khả năng gây nguy hiểm đến sức khỏe, tính mạng, danh dự hoặc tình trạng pháp lý của bản thân và của tờ báo

Nói chung phải đảm bảo nguyên tắc “chiến thắng mà không có tổn thất”. Bởi khi nhà báo vì nhập vai mà thực hiện những hành vi ảnh hưởng đến uy tín, danh dự bản thân hoặc tờ báo thì độ tin cậy của những thông tin anh ta mang về cũng bị ảnh hưởng. Không được dùng mục đích biện minh cho phương tiện, không nhân danh lợi ích công để thực hiện những hành vi vi phạm pháp luật. Nhà báo trước hết là một công dân, chấp hành pháp luật là nghĩa vụ của công dân.

☛ **6.** Tòa soạn phải đảm bảo giám sát được di biến động của phóng viên, thông tin thông suốt trong mọi trường hợp.

Điều này nhằm phòng ngừa các sự cố có thể xảy ra trong quá trình tác nghiệp. Bởi trong một số trường hợp, phóng viên khi đã nhập vai là không còn khả năng liên lạc tức thời với tòa soạn.

☛ **7.** Phải bảo đảm rằng Tòa soạn có phương án can thiệp lập tức và hiệu quả khi phóng viên gặp nguy hiểm; Luôn đề phòng tình huống phóng viên bị gài bẫy ngược

☛ **8.** Nếu phóng viên nhập vai buộc phải thực hiện hành vi vi phạm pháp luật, Tòa soạn phải liên hệ với cơ quan công an và trình bày rõ ngọn nguồn trước khi hành vi ấy diễn ra.

Trong trường hợp tòa soạn biết đối tượng có quan hệ mật thiết với công an địa phương thì tìm cách đổi địa điểm giao tiền/ thực hiện hành vi vi phạm pháp luật qua địa phương khác.

☛ **9.** Việc sử dụng cộng tác viên, nguồn tin, bạn đọc phải được sự đồng ý của Tòa soạn.

Những thông tin dù chính xác nhưng do nhân vật không có uy tín; có dấu hiệu thông tin ấy sẽ bị lợi dụng cho mục đích cá

nhân của người cung cấp phải được loại bỏ; để tờ báo không bị biến thành công cụ phục vụ cho mục đích cá nhân của người khác.

Mặt khác, để tài điều tra là tài nguyên của cơ quan báo chí, việc sử dụng cộng tác viên, thông tin viên không cần trọng có thể dẫn đến lộ đề tài, phá sản đề tài điều tra

10. Phải dừng ngay việc nhập vai để thực hiện nghĩa vụ công dân nếu việc tiếp tục nhập vai có thể gây hậu quả cho xã hội lớn hơn tác dụng mà bài báo mang lại.

5 LƯU Ý KHI XỬ LÝ THÔNG TIN THU THẬP TỪ VIỆC NHẬP VAI

☛ **1.** Phóng sự điều tra luôn được duyệt bởi tập thể Ban Biên tập. Những nghi vấn về tính hợp lệ của chứng cứ phải được thảo luận kỹ bởi chuyên gia pháp luật của báo

☛ **2.** Không sử dụng bất kỳ thông tin nào nếu không trả lời được câu hỏi: Phóng viên đã có được nó bằng cách nào? Cách đó có hợp pháp không?

☛ **3.** Chỉ khởi đăng bài đầu tiên khi đã hoàn thành cả loạt bài, không khởi đăng theo kiểu ăn đong, đăng bài trước khi chưa rõ diễn biến, nội dung của bài sau

☛ **4.** Không sử dụng thông tin nếu nó có thể gây nguy hiểm cho nguồn tin hoặc cộng tác viên, cho phóng viên hoặc tờ báo.

☛ **5.** Không bung toàn bộ thông tin trên mặt báo: Không đưa những thông tin mà đối tượng bị phê phán có thể hợp thức hóa. Những thông tin ấy sẽ được cung cấp khi cơ quan chức năng vào cuộc và lập thành biên bản; đăng tải công khai để công luận giám sát nhằm đảm bảo rằng nó không bị làm méo mó, hợp thức hóa.

THẾ NÀO LÀ PHÓNG VIÊN ĐIỀU TRA CÓ TRÁCH NHIỆM?

Tại Hội thảo “Nguồn lực đất đai và vai trò truyền thông” do RED tổ chức tháng 3/2012 tại Hà Nội, tham luận của Diễn đàn Nhà báo trẻ đã rút ra 10 bài học kinh nghiệm, kỹ năng cho phóng viên điều tra trong quá trình tác nghiệp, đặc biệt là điều tra trong lĩnh vực tài nguyên đất đai khi chính quyền không hợp tác.

1. Đưa tin đa chiều

Thông tin từ chính quyền tuy được coi là chính thống nhưng cũng chỉ là 1 trong nhiều nguồn tin. Những nhà báo, phóng viên có trách nhiệm là những người không ỉ lại vào nguồn tin này mà đánh mất tính khách quan của bài viết.

2. Luôn đặt câu hỏi “tại sao?”

Bằng lòng với thông tin ban đầu có được là một trong những cách ngắn nhất để nhà báo, phóng viên giết chết chính bài viết của mình. Chỉ những người luôn đặt câu hỏi tại sao và đi tìm câu trả lời cho bản chất sự việc mới có thể đi đến tận cùng sự thật.

3. Tìm mấu chốt sự việc

Trong một vụ việc, thường thì phải trái đúng sai căn cứ ở một văn bản nào đó. Nhà báo, phóng viên phải nhận ra mấu chốt đó trong 1 rừng hồ sơ, hoặc bằng nhiều cách để tìm ra tài liệu đó.

4. Đeo bám sự việc

Nếu không đeo bám quyết liệt các nguồn tin thì những bằng chứng vàng của sự việc có thể bị bỏ quên trong một ngăn kéo nào đó.

5. Tham khảo ý kiến chuyên gia

Nhà báo không nhất thiết phải là người biết mọi thứ, nhưng

nhất thiết phải biết ai để hỏi khi cần. Trong nhiều trường hợp, các nhà báo đã tận dụng triệt để ý kiến của các chuyên gia, luật sư, rọi những góc nhìn chuyên môn vào vụ việc, đưa đến công chúng bức tranh thông tin đa diện.

6. Khắc phục những cản trở trong tác nghiệp

Nếu không biết tự bảo vệ mình, không khắc phục được những cản trở trong quá trình tác nghiệp, đồng nghĩa với việc nhà báo đã đánh mất cơ hội đưa sự thật ra công chúng. Nếu để bị tước phương tiện tác nghiệp như máy ảnh, ghi âm, thì chúng ta lấy gì để làm bằng chứng cho các bài viết của mình?

7. Bảo vệ đề tài với tòa soạn

Phóng viên đề xuất đề tài phải trả lời rành mạch câu hỏi rằng, tại sao bạn đọc phải quan tâm đến vấn đề này mà không phải là những vấn đề khác? Nếu không giải thích cặn kẽ, thấu đáo, thì tòa soạn có thể bác đề tài, khi đó tác phẩm báo chí của chúng ta chỉ là các ý tưởng trên giấy mà không thể đến được với độc giả.

8. Đề cao đạo đức nghề nghiệp

Trước áp lực từ phía bạn đọc luôn yêu cầu những thông tin nóng, độc...đôi khi các nhà báo đã đi lạc, đưa tin theo hướng giật gân, câu khách mà bỏ qua yếu tố khách quan của thông tin.

Các thông tin này có thể hút bạn đọc trong chốc lát, nhưng dễ gây cho bạn đọc cảm giác bị đánh lừa, dẫn đến việc mất uy tín tờ báo.

Việc đưa thông tin sai lệch còn có thể dẫn đến nhiều hậu quả nghiêm trọng mà nhà báo không lường trước được.

9. Biết phân loại tranh chấp đất đai

Hiện nay khiếu kiện về đất đai chiếm 70% tổng số vụ khiếu kiện, nhiều vụ việc phức tạp kéo dài. Nhà báo cần có kỹ năng phân biệt các loại tranh chấp như giữa dân với dân, giữa dân với

doanh nghiệp hay giữa dân với chính quyền, để có những mức độ quan tâm phù hợp.

10. Chia sẻ thông tin tác nghiệp đồng đội

Không chỉ các nhà báo trẻ mà ngay cả các nhà báo kinh nghiệm cũng không thể độc lập tác chiến, nhất là trong những vụ việc có nhiều rào cản. Việc phối hợp giữa các đồng nghiệp với nhau một mặt sẽ tạo ra nhiều cơ hội tiếp cận thông tin hơn, mặt khác còn giảm thiểu các mối nguy hiểm có thể gặp trong quá trình tác nghiệp.

CẨM NANG KỸ THUẬT

(Mẹo sử dụng ghi âm, ghi hình)

+ Tôi nên chọn mua loại máy ghi âm nào, máy chuyên nghiệp hay máy đa chức năng?

- Hiện trên thị trường có rất nhiều loại máy ghi âm kỹ thuật số, đa dạng về kiểu dáng, chất lượng và phong phú về giá cả. Do vậy, khi mua phải cân nhắc mục đích sử dụng để có thể lựa chọn loại máy ghi âm phù hợp.

Đã làm phóng viên chuyên nghiệp thì nên chọn dòng máy chuyên nghiệp để có chất lượng âm thanh cao, thời gian ghi âm nhiều (liên tục đến vài chục giờ...). Vì thế khi chọn máy nên chọn các thương hiệu của Malaysia, Nhật Bản hay Singapore, là những dòng máy có chất lượng âm thanh chuẩn,

có thể loại trừ tạp âm, kiểu dáng chuyên nghiệp, với mức giá khoảng trên 1,8 triệu đồng. Đặc biệt, chúng có thể tích hợp thêm các tính năng phụ trợ khá hữu ích, như kết nối ghi âm điện thoại cố định, nghe lại lặp từng đoạn... hoặc ít nhất là tính năng tự động chuyển về chế độ chờ khi không có âm thanh (còn gọi là ghi âm thông minh – VOR), giúp tiết kiệm pin và không gian bộ nhớ.

-Tôi không sử dụng nhiều đến máy ghi âm do hay phỏng vấn bằng điện thoại bàn. Toà soạn của tôi lại đang sử dụng tổng đài có kết nối với máy vi tính qua cổng com và quản lý bằng phần mềm. Vậy muốn ghi âm hai chiều tất cả các cuộc gọi thì phải dùng thiết bị gì, giá cả ra sao?

Hiện nay có khá nhiều phần mềm ghi âm cuộc gọi. Tuy nhiên bạn có thể tìm phiên bản mới nhất của những phần mềm này trên các trang web chuyên dụng. Loại phần mềm như vậy có thể tự động ghi cuộc gọi đi và gọi đến cho 32 kênh thoại cùng một lúc và có khá nhiều tính năng hay cho quản lý tổng đài. Nhưng ở góc độ đạo đức nghề nghiệp thiết nghĩ bạn nên (và theo pháp luật thì “buộc phải”) công bố tất cả các cuộc gọi từ và tới máy bàn của toà soạn đang bị ghi âm lại cho tất cả các nhân viên, phóng viên và lãnh đạo toà soạn, bởi rất có thể có nhiều cuộc gọi không phải là phỏng vấn, nên việc ghi âm sẽ là một hành động vi phạm pháp luật vì có thể ảnh hưởng tới đời tư của nhiều người. Phần mềm nói trên có thể mua trên trang web hoặc mua tại các cửa hàng phần mềm. Cũng xin nhắc lại, nên công bằng với mọi người, kể cả người được phỏng vấn, bằng cách nói rõ cuộc gọi đang bị ghi âm.

+ Tôi đang sử dụng laptop, bên trên phía màn hình có cái lỗ ghi âm nhưng không biết làm thế nào để sử dụng chức năng ghi âm này?

- Cần phải nhờ người thạo kỹ thuật kiểm tra xem máy này có được tích hợp micro không? Nếu

không tích hợp micro thì phải sắm 1 bộ headphone có micro để có thể tiến hành ghi âm. Sau khi đã có micro cần phải click đúp vào biểu tượng loa ở góc phải phía dưới màn hình và bỏ dấu tích Mute (nếu có) ở ô Micro đi. Tiếp đó bạn cần 1 phần mềm ghi âm: cool edit pro (có ở mục download ở trang chủ của nhiều cửa hàng IT) - hoặc bạn có thể dùng tiện ích sẵn có trên hệ điều hành windows - Start - Programs - Accessories - Entertainment - Sound Record. Sau đó bạn tiến hành ghi âm bình thường.

+ Tôi thường phải đi xác minh đơn thư bạn đọc, nhưng nhiều nơi không cho ghi âm, ghi hình hoặc bắt tắt máy. Tôi sợ rằng những ghi chép của tôi khi đăng báo dễ bị đối tượng chối bỏ, phủ nhận nên muốn sử dụng thêm loại máy đặc chủng (máy ghi âm, ghi hình siêu nhỏ) để nguy trang. Xin được tư vấn?

- Do tính chất, đặc thù của một số công việc mà phóng viên cần sử dụng những chiếc máy ghi âm, ghi hình có tính năng cao và có những lợi thế về kiểu dáng, hình thức. Tuy nhiên việc sử dụng loại máy này cần cân nhắc rất kỹ về mặt luật pháp cũng như đạo đức, chỉ khi giải pháp đó là cách cuối cùng để bảo vệ mình thì mới nên tính toán sử dụng. Có một số loại máy như sau:

1. Bút ghi âm thông minh

Bề ngoài nhìn như một chiếc bút máy thông thường, với dung lượng 2G và 4G, có thể nguy trang để thu thông tin bằng cách cài ở túi áo, bìa sổ hoặc cầm tay. Ngoài chức năng ghi âm, với chiếc bút máy này có thể sử dụng như một chiếc USB, camera, máy MP3 để nghe nhạc... Sản phẩm này thường là một chiếc bút bi tích hợp Camera nguy trang siêu nhỏ, micro siêu nhạy, bộ nhớ 2GB, 4GB... có khi còn tích hợp chức năng quay video. Khi sử dụng không cần cài driver cho các hệ điều hành: Windows98/98SE/2000/XP/Vista, MAC OS, Linux. Loại sản phẩm

cao cấp sử dụng Pin Lithium có thể sử dụng trong 24g liên tục, sạc thông qua cổng USB.

2. Móc khóa nguy trang (4GB)

Bề ngoài nhìn như một chiếc móc khoá xe hơi nhưng thật ra đó là một chiếc máy ghi âm nhỏ, rất tiện lợi, dễ dàng nguy trang. Sản phẩm này có hỗ trợ "Camera" với thiết kế siêu nhỏ mà lại sử dụng như một chìa khoá xe bình thường hợp thời trang. Cụ thể, có thể quay video thông qua lỗ nhỏ phía trước máy, lưu trực tiếp trên USB 4GB (chính là bộ nhớ của camera) với thời gian quay 120 phút với bằng định dạng .avi (640 x 480). Bộ pin-sạc được nạp vào máy thông qua kết nối USB với PC.

3. Cúc áo Camera

Bên ngoài thì thiết bị có chiều dài chỉ hơn viên pin tiểu 1 chút và có thể gắn dễ dàng vào áo. Cúc áo camera thực sự là một chiếc máy ghi âm, quay phim nhỏ, rất khó bị phát hiện với độ phân giải cao lên tới 3.2 megapixel, đặc biệt với HY 928 có thể vừa quay vừa chụp với tốc độ lưu hình ảnh cao.

4. Đồng hồ camnera

Hình dáng như một chiếc đồng hồ, nhưng chiếc camera này thực hiện các chức năng như lưu trữ dữ liệu của một chiếc USB, quay phim, quay video... Hơn thế nữa, đây là một chiếc máy ghi âm chống thấm nước và có thể mang theo mình bất cứ đâu.

+ Tôi mới vào nghề nên chưa có tiền mua máy ảnh pro, chỉ định mua máy du lịch đang sale off ở các siêu thị điện máy. Xin chỉ dẫn vài kinh nghiệm chọn mua máy ảnh du lịch để tác nghiệp?

- Hiện có rất nhiều loại máy du lịch KTS với giá từ 1 triệu đến 10 triệu đồng. Có một cách để bạn tiết kiệm thì giờ và kiểm tra

tính năng sản phẩm là qua các bài đánh giá, dùng thử của người sử dụng trên các trang web như www.dientutieudung.vn, www.xomnhiepanh.com,...

Có thực tế là các tờ rơi quảng cáo thường đưa rất nhiều về “Chấm”, trong khi thực tế máy ảnh nhiều “chấm” hơn không có nghĩa là cho ảnh đẹp hơn, mà chỉ đơn thuần là cho ảnh có kích cỡ lớn hơn. Nếu bạn chỉ cần chụp ảnh cỡ 10x15cm, in ảnh đen trắng trên báo giấy hay đưa lên các web cá nhân thì các dòng ít hơn 8 Megapixels cũng đã rất ổn.

Một điều rất đáng lưu ý là xem loại máy đó có tích hợp chức năng chống rung (IS). Thực ra với đòi hỏi tác nghiệp báo chí thì chức năng ổn định ảnh hay chống nhòe hình (IS trên Canon, VR trên Nikon, Steady Shot trên Sony...) là rất quan trọng, bởi nó giúp giảm thiểu hiện tượng mờ hình do lỗi run tay hoặc những chuyển động không mong muốn, vốn là một tính năng rất cần đối với các máy ảnh tự động. Thêm nữa, những máy ảnh đời mới đều có chức năng phát hiện khuôn mặt, giúp lấy nét hiệu quả khuôn mặt người và cải thiện cả bố cục ảnh. Tính năng này hữu ích khi chụp chân dung và ảnh hội nghị, hội thảo.

Thêm nữa lợi thế chính của nhánh máy ảnh tự động, ăn đứt máy pro là độ gọn nhẹ, có máy chỉ nhỉnh hơn bao diêm giúp bạn tác nghiệp đỡ bị dễ ý hoặc dễ cất giấu. Tuy nhiên các máy thời trang mỏng thường đắt tiền.

+ Tôi thường phải sử dụng máy ảnh trong điều kiện khá khẩn cấp để “chộp” được những “khoảnh khắc vàng”. Tốc độ chụp liên quan thế nào đến chất lượng ảnh?

- Chụp ảnh là thao tác thu nhận hình ảnh thông qua một lượng ánh sáng nhất định trong một khoảng thời gian nhất định. Tốc độ chụp được tính bằng 1/giây (1/30s, 1/60s, 1/ 250s,...) ngoài ra, tốc độ chậm hơn nữa được đo bằng giây 1s, 2s,... Dưới đây là bảng so sánh về tốc

độ và chất lượng chụp, nhất là những cảnh đang chuyển động.

+ Tôi thường làm những bài điều tra nên hay phải chụp hình vào ban đêm, trong khi chưa có kinh nghiệm. Xin được tư vấn?

- Nếu bạn muốn chụp đêm tốt nhất dĩ nhiên cần phải chụp ở chất lượng hình ảnh tốt nhất, và đó có nghĩa là định dạng ảnh RAW.

Bằng cách chụp RAW bức ảnh của bạn sẽ giữ lại nhiều 'thông tin' nhất, mang đến cho bạn khả năng lớn hơn để hiệu chỉnh ảnh của bạn trong Adobe Camera Raw và các phần mềm xử lý khác. RAW có lợi ích đặc biệt khi chụp đêm vì nó cho bạn linh hoạt hơn khi bạn muốn thay đổi những thứ như nhiệt độ màu (hoặc Cân bằng trắng-WB) hoặc tăng (sáng) hoặc giảm (tối) phơi sáng... Khi đó phải sử dụng chân máy để cho hình ảnh sắc nét. Hãy chắc chắn rằng giá ba chân của bạn được dựng đúng cách và chắc chắn - rất dễ dàng để hình ảnh trở nên mềm mại bởi vì bạn sẽ không phải kiểm tra lại. Hãy treo túi đựng máy ảnh vào dưới cùng của cột trọng tâm của giá ba chân nếu có thể (để tăng độ ổn định, chống rung).

Đáng chú ý là trước khi đi điều tra vào ban đêm, việc có kế hoạch chọn chỗ chụp trước, hướng ra những điểm tốt nhất về ánh sáng và tầm bao quát (và an toàn nhất) thì đặt chân máy. Ảnh chụp ban đêm tốt nhất là sử dụng cả hai tự động lấy nét (AF) và chỉnh tay (MF). Sử dụng AF để lấy nét vào bộ phận của khung cảnh, sau đó chuyển sang MF để khóa lấy nét. Bằng cách đó máy ảnh của bạn sẽ không bị tự động thay đổi canh nét khi thay đổi ánh sáng hoặc khung cảnh hoặc khi phương tiện giao thông vượt qua tầng lên. Khi chụp trong bóng tối bạn sẽ cần phải tìm một phần của khung cảnh đủ sáng để máy ảnh của bạn có thể đạt được AF. Nếu bạn gặp vấn đề, chuyển sang MF và sử dụng Live View để phóng to màn hình LCD của bạn và kiểm tra điểm lấy nét của bạn là tốt trước khi chụp với nhiều phơi sáng lâu.

Còn muốn cho bức ảnh chụp đêm nổi bật, hãy tìm nước ở phía trước của đường đi, vị trí nhân vật như sông, hồ, vũng nước... để phản chiếu gấp đôi số lượng đèn chiếu sáng và màu sắc trong hình ảnh của bạn. Ngay cả thời tiết ẩm ướt, thời tiết mùa đông có thể giúp để biển vỉa hè và sân xám xịt vào các bề mặt phản chiếu thú vị, từ đó tạo ra một số cảnh thú vị.

Đáng lưu ý nữa là nếu bạn làm việc trong thời tiết lạnh như miền núi phía Bắc thì năng lượng của pin thường giảm mạnh. Để tránh rủi ro hãy giữ một hoặc hai cục pin dự phòng trong túi áo để sẵn sàng nhanh chóng thay thế khi pin hết. Chúng ta thường thấy rằng bằng sự giữ ấm, cục pin lạnh trong túi của chúng ta sẽ "trở về với cuộc sống" để bạn có thể sử dụng nó khi cần thiết.

5 VẤN ĐỀ PHÁP LÝ CẦN PHÒNG NGỪA

(Tức là loại rủi ro chính sách không có giải pháp đúng, chỉ hạn chế qua phòng ngừa)

45

Báo chí điều tra dĩ nhiên là phải đụng chạm và việc bị phản ứng không thể tránh khỏi. Tòa soạn Báo Pháp Luật TP HCM đã đúc rút ra 5 loại rủi ro cần phòng ngừa về mặt chính sách, cho dù Luật Báo chí đã ba lần được ban hành, sửa đổi, bổ sung, như sau:

1-Về trình tự khiếu kiện

Khi có tranh chấp liên quan đến nội dung thông tin, các tổ chức cá nhân, luật sư tư vấn, cơ quan chức năng và chính cơ quan báo chí hiện đang có ba cách hiểu khác nhau:

- Hiểu theo Luật báo chí: Phải khiếu nại đến báo trước, sau đó mới khiếu nại lên trên hoặc kiện ra tòa án.

- Hiểu theo Luật tố tụng dân sự: Không cần khiếu nại đến báo mà có quyền kiện thẳng đến tòa án.

- Một cách hiểu khác: Đã cãi chính rồi là “xong việc”. Không có quyền kiện ra tòa nữa.

Vì nhiều cách hiểu như thế, cả ba chủ thể: cá nhân, tổ chức muốn kiện báo, cơ quan báo và tòa án có ba kiểu thái độ khác nhau.

Phòng viên, tòa báo cần lưu ý 3 cách hiểu này để ứng xử trong từng trường hợp cụ thể, với từng đương sự cụ thể để tránh bị động khi nhận trát hầu tòa.

2- Vấn đề đánh giá chứng cứ và trách nhiệm trong thông tin

Nhiệm vụ của báo chí là thông tin trung thực. Thế nhưng trong nhiều trường hợp, chứng cứ của báo chí thu thập không thể rõ ràng, giấy trắng mực đen, nhìn thấy sờ thấy được như chứng cứ trong tố tụng. Khi bị kiện, khả năng chứng minh của báo chí thường không cao. Ví dụ, Báo nói : Bà A tức giận bỏ cuộc họp. Bà ấy kiện nói tôi có bỏ cuộc họp nhưng không tức giận. Thế là báo thua.

Vì vậy cách viết cần diễn đạt khách quan, tránh suy diễn áp đặt.

Băng ghi âm khi ra tòa cũng có thể bị bác, không công nhận tính xác thực (Tòa án bảo đó chỉ là tài liệu tham khảo, chưa phải là chứng cứ). Vì thế, băng ghi âm cần thể hiện dưới dạng chữ viết, nếu không có kết quả giám định kèm theo thì ít nhất phải có chữ ký xác nhận của nhân chứng liên quan thì mới sử dụng làm chứng cứ được.

Một khía cạnh khác: Nguồn thông tin hiện có mấy loại: Văn bản, tài liệu của cơ quan, tổ chức; Phát ngôn của cá nhân có thẩm quyền. Thế nhưng không phải lúc nào những tài liệu này cũng được chấp nhận. Ví dụ: Trong vụ Trương Xuân Đại, Giám đốc thi công công trình và Sở Giao thông công chính có văn bản tố giác

Đại tống tiền, Báo nêu thông tin ở dạng nghi vấn theo tổ giác này, khi bị kiện, Báo lãnh đủ.

Hay như trường hợp: Trưởng Công an phường cho biết nhà đó có người bán ma túy, báo đăng rồi mới biết sai bởi thực tế không có. Một ví dụ khác: Văn phòng Chính phủ lúc đầu nói UBND tỉnh Bình Thuận can thiệp trái pháp luật trong vụ Công ty cổ phần khách sạn Phan Thiết, Báo phản ánh theo hướng đó, sau này cũng chính VPCP lại nói can thiệp là cần thiết. Bị kiện Báo thua.

Ngay như trong vụ PMU18, trong quá trình điều tra, nguồn tin là từ miệng điều tra viên, phóng viên các báo xào xáo lại của nhau, hầu như không có điều kiện kiểm chứng, kết cục là hai nhà báo bị kết án, hàng chục người bị kỷ luật.

Theo Quy chế phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí (Quy chế 77), có ý kiến giải thích rằng nếu tin đăng báo thể hiện thành nhận định chủ quan của báo thì báo chịu trách nhiệm. Còn nếu báo dẫn nguồn rõ ràng, “Theo Giám đốc Công ty...”, “Theo Trưởng Công an phường...” thì không phải chịu trách nhiệm? Nhưng Quy chế 77 chỉ miễn trừ trách nhiệm với thông tin do người phát ngôn cung cấp; người không phải phát ngôn mà báo chí dẫn lời nhưng không chứng minh được thì báo chí vẫn phải chịu trách nhiệm.

Vì thế dù căn cứ vào phát ngôn, tài liệu của tổ chức do mình tự thu thập thì rất cần kiểm chứng; chỉ được miễn trừ trách nhiệm nếu thông tin đó được cung cấp chính thống.

3- Sử dụng ảnh cá nhân:

Nguyên tắc trong Luật dân sự: muốn sử dụng ảnh cá nhân phải được người đó đồng ý, trừ trường hợp vì lợi ích của nhà nước, lợi ích công cộng hoặc pháp luật có quy định khác.

Nghị định 51 hướng dẫn: Không được đăng, phát ảnh cá nhân mà không có chú thích rõ ràng làm ảnh hưởng đến uy tín, danh dự của cá nhân đó (trừ ảnh thông tin các buổi họp công khai,

sinh hoạt tập thể, các buổi lao động, biểu diễn nghệ thuật, thể dục thể thao, những người có lệnh truy nã, các buổi xét xử công khai của tòa án, những người phạm tội trong các vụ trọng án đã bị tuyên án).

Thế nào là “vì lợi ích của nhà nước, lợi ích công cộng” hiện chưa có quy định rõ. Đưa ảnh một kẻ trộm, một tên móc túi để mọi người cảnh giác có phải vì lợi ích công cộng? Đưa ảnh một quan chức tham ô, một giám đốc cố ý làm trái cũng chính là để răn đe, phòng ngừa chung, tức vì lợi ích của nhà nước, lợi ích công cộng?

Vì thế nếu báo chí chưa xin phép những người này thì nhiều khả năng họ có thể viện dẫn luật dân sự để kiện báo, bởi ngay cả hướng dẫn của Nghị định 51 tưởng là rõ nhưng chưa cụ thể. Chẳng hạn ảnh ở các phiên tòa xử công khai có sự chưa rõ ràng về việc có được đăng ảnh đặc tả bị cáo hay chỉ được đăng ảnh quang cảnh phiên tòa? Ảnh đương sự trong các vụ án dân sự, lao động, kinh tế, hành chính thì sao? Đối với bị cáo thường thì sao? Ngoài ra khái niệm “trọng án” hết sức mù mờ, không có trong luật hình sự.

Tháng 7.2005, tại một tòa án cấp quận ở TP. HCM, thư ký và chủ tọa không cho phóng viên chụp ảnh bị cáo (một cô người mẫu bán dâm). Báo Pháp Luật TP. HCM phản ánh và mở diễn đàn. Có hai luồng ý kiến khác nhau:

- Tòa xử công khai, phóng viên có quyền chụp ảnh và đưa lên báo

- Dù họ là bị cáo ra tòa cũng phải tôn trọng quyền nhân thân của họ. Việc sử dụng ảnh của họ trên báo có thể gây tổn hại danh dự, nhân phẩm, uy tín của họ.

(Có một giải pháp: Chụp sau lưng bị cáo, đương sự để không rắc rối!)

Sau nhiều ý kiến tranh cãi trên, lãnh đạo tòa án TP. HCM tạm gút: Được phép chụp ảnh tại tòa nhưng sử dụng thế nào là do báo, báo chịu trách nhiệm. Lãnh đạo TAND tối cao thì nói có thể

phải phân làm hai loại: loại bị cáo đồng ý cho chụp thì mới được chụp, loại phục vụ việc tuyên truyền cho nhân dân thì dù bị cáo không đồng ý vẫn được chụp. Vì vậy nói sẽ phối hợp với Bộ Văn hóa thông tin (nay là TTTT) ra thông tư liên tịch để hướng dẫn việc tác nghiệp của báo chí tại các phiên tòa, trong đó có chuyện chụp ảnh, sử dụng ảnh nhưng đến nay vẫn chưa có.

Vì quy định nói trên chưa cụ thể nên các phóng viên rất nên lưu ý khi chụp và biên tập ảnh.

4- Bảo vệ bí mật nhà nước:

Luật quy định báo chí không được tiết lộ bí mật nhà nước. Nhưng bí mật nhà nước rất rộng. Tòa soạn đã sưu tầm được 46 văn bản quy định danh mục bí mật nhà nước của các Bộ ngành ban hành trong các năm 2002- 2004, nhưng vẫn chưa cụ thể.

Chẳng hạn như: báo cáo, ý kiến của Ban Nội chính về việc giải quyết một số vụ án nghiêm trọng, phức tạp; các báo cáo thống kê án tử hình của ngành tòa án; tin, tài liệu về nội dung thanh tra trong quá trình thanh tra khi chưa có kết luận chính thức được xếp vào loại tối mật?

Ngay báo cáo của Chánh án TAND tối cao, viện trưởng VKSND tối cao trình Quốc hội dù đọc công khai, dù được báo ngành đăng nhưng cũng đóng dấu “Mật”. Chưa kể một số danh mục bí mật nhà nước cũng là tài liệu mật, không công bố nên nhiều trường hợp người làm báo vi phạm điều cấm mà không biết.

Vì thế khi xử lý dạng tài liệu như thế rất cần phòng ngừa khả năng bị níu trách nhiệm pháp lý.

5- Bí mật đời tư:

Luật cũng quy định báo chí cũng không được xâm phạm bí mật đời tư. Có nghĩa là muốn thu thập, công bố thông tin, tư liệu về đời tư của cá nhân thì phải được người đó đồng ý. Nhưng thế nào là bí mật đời tư thì chưa có một định nghĩa rõ ràng. Có vụ đương sự trong một vụ ly hôn cãi lý: Tôi nói vợ tôi ngoại tình là

nói với tòa, để tòa xử cho tôi ly hôn chứ không nói với nhà báo, nhà báo đưa chi tiết này là xâm phạm đời tư của tôi. Vụ này nhà báo thua.

Để né chuyện bị kiện tụng rắc rối, các báo thường viết tắt tên, đổi tên đương sự nhưng nhiều khi vẫn lộ, vẫn có cơ sở để quy trách nhiệm.

Ở các nước, người ta có khái niệm “người của công chúng”. Những người này phải chịu sự giám sát thường trực của công luận, báo chí không phải xin phép khi đưa ảnh cá nhân, nêu chuyện riêng tư.

Việt Nam chưa có khái niệm gì về vấn đề này nên các phóng viên, tòa báo cần hết sức phòng ngừa, cẩn trọng khi đăng phát tin bài.